22-08-2020

संस्कृतसामान्यम् । उपशास्त्री-I

अनिवार्यपत्रम् । √सेव् (सेवा करना) धातुरूपाणि । आत्मनेपदी ।

लट् (वर्तमानकालः)

पुरुष	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पु० →	सेवते	सेवेते	सेवन्ते
मध्यम पु० →	सेवसे	सेवेथे	सेवध्वे
उत्तम पु० →	सेवे	सेवावहे	सेवामहे

लोट् (अनुज्ञा)

प्र० पु० →	सेवताम्	सेवेताम्	सेवन्ताम्
म० पु० →	सेवस्व	सेवेथाम्	सेवध्वम्
उ० पु० →	सेवै	सेवावहै	सेवामहै

लङ् (अनद्यतन भूतकाल)

प्र० पु० →	असेवत	असेवेताम्	असेवन्त
म० पु० →	असेवथाः	असेवेथाम्	असेवध्वम्
उ० पु० →	असेवे	असेवावहि	असेवामहि

विधिलिङ्गम् (इच्छा, कामना, चाहिए)

प्र० पु० →	सेवेत	सेवेयाताम्	सेवेरन्
म० पु० →	सेवेथाः	सेवेयाथाम्	सेवेध्वम्
उ० पु० →	सेवेय	सेवेवहि	सेवेमहि ।

लृट् (भविष्यत् काल)

प्र० पु० →	सेविष्यते	सेविष्येते	सेविष्यन्ते
म० पु० →	सेविष्यसे	सेविष्येथे	सेविष्यध्वे
उ० पु० →	सेविष्ये	सेविष्यावहे	सेविष्यामहे

22-08-2020

डॉ० निर्मलकुमार झा, (स० प्राचार्य:)।
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ ।

22-08-2020

संस्कृतसामान्यम्। उपशास्त्री- II

अनिवार्यपत्रम्। √ चि (चुनना, एकत्र करना) धातुरूपाणि

लट् लकारः (वर्तमानकालः)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पु० →	चिनोति	चिनुतः	चिन्वन्ति
मध्यम पु० →	चिनोषि	चिनुथः	चिनुथ
उत्तम पु० →	चिनोमि	चिनुवः, चिन्वः	चिनुमः, चिन्मः

लोट् (अनुज्ञा)

पु० →	चिनोतु	चिनुताम्	चिन्वन्तु
पु० →	चिनु	चिनुतम्	चिनुत
पु० →	चिनुवानि	चिनुवाव	चिनुवाम

लङ् (अनद्यतन भूत काल)

पु० →	अचिनोत्	अचिनुताम्	अचिन्वन्
पु० →	अचिनोः	अचिनुतम्	अचिनुत
पु० →	अचिन्वम्	अचिनुव, अचिन्व	अचिनुम, अचिन्म

विधिलिङ्गम् (ईप्सा, कामना, चाहिए)

पु० →	चिनुयात्	चिनुयाताम्	चिनुयुः
पु० →	चिनुयाः	,,	चिनुयात
पु० →	चिनुयाम्	चिनुयाव	चिनुयाम

लृट् (भविष्यत् कालः)

पु० →	चेष्यति	चेष्यतः	चेष्यन्ति
पु० →	चेष्यसि	चेष्यथः	चेष्यथ
पु० →	चेष्यामि	चेष्यावः	चेष्यामः

22-08-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा, (स० प्राचार्य)।
रा० उ० सं० महावि० सुरखसेता, पूर्णियाँ।

22-08-2020

व्याकरणाचार्य: -
अनिवार्यपत्रम्।

शास्त्री II

रघुवंशम्। श्लोकव्याख्या।

"यस्मिन्महीं शासति वाणिनीनां निद्रां विहारार्धपथे गतानाम्।
वातोऽपि नास्रंसयदंशुकानि को लम्बयेदाहरणाय हस्तम्॥"

सन्दर्भ: → पूर्ववत्।

प्रसङ्ग: → अत्र कवि: राज्ञ: दिलीपस्य श्रेष्ठशासनतन्त्रं वर्णयति।

अन्वय: → यस्मिन् महीं शासति विहारार्धपथे निद्रां गतानां वाणिनीनाम् अंशुकानि वात: अपि न अस्रंसयत् आहरणाय हस्तं क: लम्बयेत्।

शब्दार्थ: व्याकरणञ्च → यस्मिन् = यत्र, दिलीपराजे, दिलीपे वा। मही = भूमिम्, राज्यम्। शासति = पालयति। विहारार्धपथे → विहारस्य अर्धपथे, तस्मिन् = क्रीडाभूमिमार्गे। निद्रां = शयनम्। गतानां = प्राप्तानां। वाणिनीनां = मत्तस्त्रीणाम्, नर्तकीनाम्। अंशुकानि = वस्त्राणि। वातोऽपि = वायुरपि। न अस्रंसयत् = नाकम्पयत्। आहरणाय = अपहारणाय। क: = पुरुष:। हस्तं = करं। लम्बयेत् = प्रसारयेत्। महीम् → मह्यते इति मही, तं = (भूमिम्)।

तात्पर्य: → सुनन्दा इन्दुमतीं प्रति कथयति यत् यस्य दिलीपस्य शासने विहारमार्गे मद्यं पीत्वा शयनशीलानां युवतीनां वस्त्राणि वायुरपि न प्रकम्पयति स्म, किं पुन: पुरुष: तानि अपहर्तुं हस्तं प्रसारयेत्। दिलीप: एष राजा अजस्य पूर्वज: आसीत् इति भाव:। अस्मिन् श्लोके शृङ्गार रस:, वैदर्भीरीति:, प्रसादगुण:, अनुप्रासालङ्कार:, उपजातिछन्दश्च।

[signature] 22-08-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा, (अ० प्राचार्य:)।
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ।